

LEKTORSKI POSAO IZMEĐU JEZIČKE SLOBODE I NORME

Sandra Zlotrg: Dobro veče, dobro nam došle. Iskoristit ćemo ovih nekoliko minuta za upoznavanje. Klaudija, hoćeš li se predstaviti?

Klaudija Mlakić Vuković: Dobro veče, moje ime je Klaudija Mlakić Vuković. Profesorica sam bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika u osnovnoj školi. Svoju poslovnu karijeru počela sam prvo kao lektorica, pa sam onda zanimanje promijenila, iako se i dalje bavim honorarno lekturom. Ja ne bih više o sebi govorila.

Slavko Sušilović: Dobro veče i od mene. Ja sam Slavko Sušilović. I ja sam neka vrsta novopečenog lektora, iako nisam ni blizu tako mlad. Ja sam inače diplomirao književnost ovdje u Sarajevu, ovdje u Sarajevu i radio 7-8 godina. Od 2000. godine živim u Osijeku, a posljednjih nekoliko godina vratio sam se sticajem okolnosti lekturi i korekturi. Baš smo maloprije razgovarali o toj razlici između lekture i korekture, koja se skoro izgubila, i ja sam još iz tih vremena kad je tu bila ozbiljna razlika, kad su se još slova slagala ručno i kad je korektura bila zbilja poseban posao. Ovdje sam vjerojatno u svojstvu čovjeka koji može reći nešto o razlikama u statusu lektora i, eventualno, načinu lekture u Sarajevu, ili da kažem u Bosni, i u Hrvatskoj. Ja inače živim i radim u Osijeku i lektoriram najviše za Hrvatski institut za povijest, sa sjedištem u Slavanskom Brodu, i možda imam neka specifična iskustva lektorskog rada u manjim sredinama, u odnosu na središta kulturnog i izdavačkog života poput Zagreba ili Sarajeva.

Sandra Zlotrg: Ja sam Sandra Zlotrg, izvršna direktorica Udruženja Lingvisti. Klaudija i ja smo zajedno studirale i kad smo završile fakultet i počele se baviti ovim poslom, shvatile smo da na fakultetu nismo dovoljno naučile da bismo se time bavile, i to je malo nezgodno kad, da biste se dokazali, morate imati iskustvo, a ne možete se dokazati dok nemate iskustvo. Sada već imamo dovoljno iskustva da možemo mlađim kolegicama prenijeti neko znanje i podijeliti svoje iskustvo kako bi one preskočile koju stepenicu i došle do toga gdje smo mi sada. I to je cilj večerašnjeg susreta, da razgovaramo o nekim stvarima s kojima se mi susrećemo u našem svakodnevnom radu, jer se o tome ne govori dovoljno. Ja sam u svom poslu jako puno sarađivala s prevoditeljicama.

Iz publike: Samo s prevoditeljicama?

Sandra Zlotrg: Pa, pokojim prevodiocem. Jedan od problema je u odnosu prema jeziku. Mi koje smo friško izašle sa fakulteta imamo taj strog odnos prema normi, tačno znamo šta je norma, i imamo već formirane stavove o jeziku. A onda sam vidjela da prevoditeljice imaju malo relaksiraniji odnos prema normi, da ne kažem da imaju otpor prema normi, da imaju taj stav da je u srpskohrvatskom tako moglo. Zato sam ja uzela i te srpskohrvatske pravopise i poredila šta se danas promijenilo, a šta je prije bilo. U principu, ništa se nije promijenilo, današnji pravopisi su samo copy-paste srpskohrvatskih, tj. pojedini pravopisi su se „opredijelili“ između dvije moguće varijante. Uglavnom, danas ćemo razgovarati ne o tome šta je pravilno, šta je nepravilno, nego šta su problemi s kojima se mi svakodnevno susrećemo u ovom poslu. Na kraju ćemo doći do zaključka da bi se o tome trebalo već razgovarati na fakultetu, da bi se neke stvari trebale drugačije naučiti... Da prvo definiramo ključne pojmove. Prvo bih Slavka pitala šta je to, ko je to, tko je to lektor, odnosno lektorica.

Slavko Sušilović: Nikome ovdje iz auditorija ne treba ozbiljna definicija, svi znamo manje-više, svi vi to i jeste, ako sam dobro shvatio, pa bih eventualno mogao onako malo u relaksiranijem tonu reći da je lektor/lektorica osoba iza čijeg posla se vide i ostaju samo propusti. Uradite ne znam koliko intervencija, sve je to normalno da to izgleda na koncu tako. Dva propusta koja vam ostanu svi će vidjeti. I svi će reći ako naiđu na taj propust: „Koji je ovo dunder radio, šta je ovo?“ Pomirite se već u startu s tim da je to naprosto posao takve prirode. Mi smo znali među kolegama ponekad pričati o tome, pa smo to uspoređivali s golmanom u nogometu, kao, vide se samo greške. Ne vide, one ostavljaju najozbiljnije posljedice, ali kod golmana se vidi i ono što dobro uradi. Kod lektora se ono što dobro uradi nigdje ne vidi. Ja sam imao ne znam koliko intervencija, a vidi se samo ono što mi je propust i samo ono što nisam uradio. Pomirite se s tim, to je lektor. Pomirite se i s tim da je lektor netko tko, kad se jednom počne ovim poslom baviti, više neće ništa nikad čitati normalno, neku knjigu, novine. Znači, uvijek ćete samo vidjeti da su negdje ostala dva razmaka, jer da nisu, da je spojeno, ova bi riječ prešla gore, u ovaj redak, i takve stvari. Ja sam nedavno čitao ponovo Pekića. Dok sam ga čitao prije možda 20, 30 godina, nisam primijetio nijednu grešku. Sad sam primijetio da je to lijevom nogom lektorirano, odnosno korigirano. Ja više ne mogu Pekića čitati normalno, ne samo Pekića, ništa više ne čitam normalno. Nedavno sam u „Jutarnjem listu“ čitao jedan tekst... Znači, kćerka naše predsjednice Kolinde Grabar-Kitarović bavi se umjetničkim klizanjem, i bilo je neko prvenstvo u Beogradu. Kad je ona došla, organizatori su zbog njezine sigurnost zabranili novinarima da prate treninge svih klizačica. Oko toga se digla neka gužva. Vijest je beznačajna, međutim u „Jutarnjem listu“, koji nije nikakav bezvezni portal nego jedan od dva najčitanija, najprodavanija, pa valjda samim tim i najutjecajnija lista u Hrvatskoj, bio je naslov „[Dolazak predsjedničke kći izazvao pomutnju](#)“. Ovo kći uopće nije deklinirano, nije stavljeno predsjedničke kćeri. To je sebi dopustio jedan „Jutarnji list“. Onda sam ja jednom kolegi koji je prije radio u „Jutarnjem“, a sad živi u Irskoj, preko Facebooka šaljivo javio: „Ovi tvoji, otkad si ti otišao, jedino nominativ još pišu ispravno.“ Onda ih je on branio i rekao da zna o čemu je riječ, da je naslov trebalo složiti u dva reda, pa je to onaj tko je bio dežurni bez konzultiranja s lektorom skratio. Mislim, da bi sve bilo dobro složeno, može se nešto žrtvovati, ali deklinacija ne. Kad se to događa u „Jutarnjem listu“, što onda možemo očekivati od nekih portala koji možda i nemaju lektore?

Sandra Zlotrg: Znači, nije ni kći ni kćer nego kćerka.

Slavko Sušilović: Kći može, ali u nominativu i akuzativu, a ne može predsjedničke kći.

Sandra Zlotrg: Ali, ako ćemo razmišljati je li nominativ i akuzativ, bolje da koristimo kćerka, i gotovo. Klaudija, da li si nešto lektorisala a da poslije čitajući ili pregledajući nisi našla u tom istom tekstu grešku?

Klaudija Mlakić Vuković: Kad sam radila svoj diplomski, znam da sam ga ja pregledala pet puta, ti si ga pregledala jednom, drugarica Sanja ga je pregledala jednom, i kad je diplomski vraćen iz štampe, otvorila sam prvu stranicu i na prvoj stranici sam našla grešku u padežu. Radila sam lekturu i korekturu čitanki, pa sam i tu pronašla svoje lektorske greške. Kod administrativnih tekstova nisam, zato što se na takve tekstove ne želim vraćati. Njih ne otvaram više nakon lekture. Kad jednom završim, to je to. A ovo što je zanimljivo, što imam potrebu ponovno čitati, tu sam nailazila na svoje greške.

Sandra Zlotrg: Dakle, pomirite se s tim da ne možete ne pogriješiti. Slavko, spomenuo si lekturu i korekturu. Zbog čega danas više nema razlike između lekture i korekture?

Slavko Sušilović: Meni se čini da su svi to naprosto počeli tako podrazumijevati, da uz lekturu ide i korektura, uz korekturu i lektura. Mislim da se to do sada dosta promijenilo. Ako netko sada uzme jedan tekst i radi već lekturu, i vidi i nekakve korektorske greške... Ranije to nije bilo,

ranije su korektorske greške često znale nastajati u međufazi između lektoriranog teksta predatog u tiskaru i kad izađu one špalte. I onda se radila prva ruka, druga ruka, ne znam kako se to već zvalo, druga, treća revizija. Ja se sjećam da sam radio i tako, recimo "Godišnjak Instituta za književnost". Kompjuter je sad omogućio da nema više te međufaze, tekst je već otpočetak na ekranu. I naručitelji lekture podrazumijevaju već da će onaj tko radi lekturu uraditi i korekturu. Često smo mi lektori izdavačima potrebni kao korektori, a onda usput, kad već gledaš, pogledaj i ovo. Zavisí zapravo i tko gdje radi. Ako se radi u nekakvom mediju koji ima kratko razdoblje od predaje teksta do njegovog objavljivanja, tu se onda pri lekturi gledaju samo elementarne stvari.

Sandra Zlotrg: Još jedan od razloga je da neće da dodatno plaćaju korekturu, pa onda podrazumijevaju da se to uradi. Kad smo kod cijena i pregovaranja o poslu, kada te neki klijent kontaktira i kaže da mu treba lektura, a ti osjetiš da on baš i ne zna šta traži od tebe, na koji način pregovaraš o tome? Šta su tvoji zahtjevi, koja pitanja ti imaš za njih, odnosno šta očekuješ od njih da ti unaprijed kažu?

Klaudija Mlakić Vuković: Uglavnom upitnici idu prema nama. Glavno i osnovno pitanje je cijena. Kad sam tek počinjala, cijena moje lekture je bila niža. Prvo, nisam znala šta me čeka i koja je vrsta poslova u pitanju. Drugo, nisam bila sigurna u sebe. Svaki put kad tekst pošaljete, pa i dan-danas, pitate se je li negdje nešto prošlo. Prvih nekoliko godina nisam bila sigurna u tekstove koje sam radila, jesam li ih dobro lektorirala ili ne. U zadnje vrijeme moja cijena je stalna. Ne silazim ispod te cijene. Uradit ću nešto besplatno, ali cijenu neću spuštati jer kroz praksu se pokazalo da ljudi prvenstveno ne znaju o kojoj se vrsti posla radi, da lektura zna biti jako zahtjevna i da, nažalost, ljudi ne cijene tu vrstu poslu. Ako me drugi ne cijene, barem ostaje da ja sama sebe cijenim.

Sandra Zlotrg: A je li tražiš da ti kažu koju će normu? Kakav rok odrediš?

Klaudija Mlakić Vuković: Rok je otprilike deset kartica dnevno. Što se tiče norme, uglavnom klijenti to zahtijevaju, s tim da sam uvijek sretnija ako ne traže određenu normu nego samo lekturu.

Iz publike: Oprostite, kad smo kod kartica, koju karticu koristite u lekturi?

Klaudija Mlakić Vuković: 1800, obično sa razmacima.

Iz publike: Mislim da to trebamo jednom apsolvirati. Kad mi neko kaže da hoće bez razmaka ja mu kažem nema problema, ali ja vam neću gledati sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi.

Iz publike: Jedna od tema ovakvih razgovora treba da bude uspostavljanje standarda. To je jedan od razloga što smo mi osnovali Udruženje prevodilaca i što u rad uključujemo i lektore. Moramo se boriti i protiv obaranja cijena, jer, opet, ako mi ne cijenimo svoj rad, kako će ga neko drugi cijeliti. A ne kao u Republici Srpskoj, što smo mogli čuti na jednom prethodnom predavanju, da cijena lekture bude jedna marka po kartici teksta. Zvanična cijena je, dakle, 5-7 KM po kartici, 1800 karaktera sa proredom.

Sandra Zlotrg: Kakva je situacija u Hrvatskoj?

Slavko Sušilović: Besmisleno je ne računati razmake jer bi onda trebalo stvarno sve riječi spojiti, pa nema proreda, nemojte mi ga ni platiti. S tim nema problema, ali je cijena relativno niska i u Hrvatskoj, otprilike oko 1 euro po kartici. Naravno, nije isto raditi tekst od desetak kartica i velike cjeline. Jedina sretna okolnost, za nas honorarce bitna, može biti to da nam se skoro sve vrati sljedeće godine kroz povrat poreza, pa se onda može reći da je ta cijena skoro 1,5 puta veća od te nominalne koja se plaća za honorar. Sve u svemu, niska je i to je prilično nemotivirajuće. Naprosto je okruženje takvo.

Iz publike: Da li se često dešava u vašem poslu da trebate još i formatirati tekst?

Sandra Zlotrg: Ne, format ostaje kakav jeste.

Slavko Sušilović: Ne dajte se uvući u to, ali budite spremni da će se i to s vremenom očekivati. Ako naviknete izdavača, odnosno urednika ili autora s kojim pregovarate, to potihom postane očekivano, iako se nigdje ne dogovara. I u ovom četverokutu autor, lektor, urednik ima još jedna pozicija koja je jako važna, a to je grafički urednik. Dobar grafički urednik pospješuje ukupni dojam. Nije posao lektora da formatira. Doduše, nije posao lektora ni to da fusnote slaže po kriteriju nekom, ali budite spremni na to da će vas, ne prevariti, ali reći će vam da vi to prepravite i korigirate, a kad je već to usput, neka bude ovaj način citiranja, to je uobičajeno, ili pak prebacite, nema tu fusnota mnogo. Prvi put kad vidite da ima 30 fusnota, reći ćete dobro, mogu 30 fusnota prebaciti iz onog oksfordskog u ovaj europski način citiranja, pa će onda doći zbornik u kojem ima u jednom radu 300 fusnota, pa će onda doći zbornik u kojem na nekim stranicama više od pola teksta čine fusnote, a veličina slova deset... Ako se sve preračunava u karaktere, ne možete tu biti na gubitku, ali se ne dajte uvući u te poslove koji objektivno nisu vaši, ili tražite da budete plaćeni za to.

Iz publike: U prevodilačkom poslu je to redovno. Redovno su prevodioci izloženi tome da rade prelome i formatiranje stranice.

Slavko Sušilović: To bi ipak trebao biti incident ili izuzetak.

Sandra Zlotrg: Da vidimo šta mi, lektori i lektorice, to konkretno radimo. Koliko puta pročitaš tekst i šta radiš u kojem čitanju?

Klaudija Mlakić Vuković: Ovisno o roku. Dok sam radila u administraciji, čitala sam tekst otprilike jednom, jer sam znala dobivati po 90 kartica koje trebaju sutra biti gotove. I to zapravo i nije bilo čitanje. Ljudi koji rade u administraciji će se vrlo često susresti s tim da nekad nemaju danima posla, a onda, meni se događalo redovno petkom, kad svi žure za vikend kući, dobijem najviše tekstova, i oni trebaju biti gotovi taj dan. Sjećam se da je jedan dokument od 90 kartica stigao četvrtkom oko podne, a treba ujutro biti ministru na stolu. I vi tad fotografski gledate riječi koje treba promijeniti u određenoj normi. Ako je rok validan, čitam tekst najmanje dva puta. Prvi put da se susretnem s tekstom ili ispravim slovne greške i takve stvari, a drugi put čitam tekst zbog stila, odnosno jezičko-stilske lekture: to su nejasne rečenice, ponavljanje riječi i slično.

Sandra Zlotrg: I treći put da vidiš jesi li ti nešto zeznula. I tad već probiješ rok, ali dobro. Imaš li ti nešto dodati ovome?

Slavko Sušilović: Ako postoji mogućnost za povratnu komunikaciju s autorom ili urednikom, onda u prvom čitanju radim ono što nije sporno, što mora biti promijenjeno. A sve ono gdje ja nisam siguran, gdje može biti i ovako i onako, ako imam mogućnost, provjerim intenciju autora i ponekad eventualno konzultiram urednika, to je obično oko tehničkih stvari. Ili kod autora kad je nejasno, kad rečenica zbilja može imati dva značenja, pa zarez može ovdje ili ondje. Kad nema te mogućnosti, onda idem presumpcijom korektnosti, podrazumijevam da je onako kako kod autora stoji, iako često vidim da vrišti da je on htio reći ono drugo, ali interpunkcija govori ovo. Ne mogu, ne usudim se ja preuzeti odgovornost. Znači, čitam najmanje dva puta, i najčešće još jednom u PDF-u poslije prijeloma.

Sandra Zlotrg: Meni se nedavno desilo da sam lektorisala tekst, sredila šta sam imala, ali nekoliko rečenica nema smisla. I u tim situacijama, pošto sam imala dobru komunikaciju sa urednicom, ja sam poslala tekst autorici, dakle vratila tekst, jer da je ona uradila svoj posao, to se nikad ne bi desilo. Pošto ona nije uradila svoj dio posla, onda sam vratila njoj i rekla da je to

njena odgovornost da ona ili vrati autorici ili da ona riješi šta je. Ja stvarno ne mogu gatati šta je autorica htjela da kaže. Dobila sam odgovor da se autorica slaže sa svim izmjenama koje lektorica napravi.

Klaudija Mlakić Vuković: Čarobnjak.

Sandra Zlotrg: U tom prvom čitanju, naravno, koristiš spelček. Koje još alate koristiš?

Klaudija Mlakić Vuković: Rječnike, razne leksikone... Kad je tekst pun kemijskih simbola i pojmova, tad koristim i Wikipediju jer nikakvo znanje o tome nemam, ali čisto kao smjernicu. Sad govorim o slučajevima kada dobijem zahtjev od klijenta za točno određenom normom. U kemijskom diskursu su različiti kemijski simboli za bosansku, hrvatsku i srpsku normu, i tu koristim i Wikipediju i Google. Što se tiče alata, osim spelčekera, vrlo često koristim [Hrvatski jezični portal](#) jer je pregledan. Ukucate riječ i dobijete rezultat, ne morate listati stalno rječnike. Imam dosta rječnika koji su u PDF izdanju. Volim Petra Skoka, autora etimološkog rječnika, koji mi uvijek pomaže ako imam problem sa značenjem i pronalaskom riječi i sličnim stvarima.

Sandra Zlotrg: Da li i ti, Slavko, sve živo guglaš?

Slavko Sušilović: Sve živo baš ne, naravno, ali to spada u ono prvo čitanje. Ako se radi većinom za jedan časopis ili za jednu izdavačku kuću koja se bavi određenom tematikom – ja ponajviše radim za Hrvatski institut za povijest, znači, povijesna je tematika – počnu se s vremenom ponavljati i literatura i autori i izvori i to. Čovjek onda, i ne htijući i ne znajući kako, donekle ovlada time. Da mi netko kaže da sutra polažem diplomski iz povijesti, ja bih rekao: „Koje razdoblje? Nije problem. Ako je srednji vijek, da večeras malo prelistam.“ Naravno, karikiram, ali s vremenom se nešto oko toga okupi samo, pa se i ne moraju prečesto koristiti alati. Naravno, bez guglanja i svega toga, nemoguće je.

Sandra Zlotrg: Ja sam stručnjakinja za bolesti usta. Već sam rekla da sam saradivala sa prevodiocima i prevoditeljicama i često se nađem u situaciji da trebam raditi reviziju prevoda, a ne lekturu prevoda, i jako dobro sam naučila engleski u međuvremenu. Kad čitate neki tekst i nešto vam škripi, obično je problem u tome da je neka sintagma, neki engleski idiom doslovno preveden, pa onda moram tražiti kako to treba u duhu našeg jezika. Kakva su tvoja iskustva s tim kad je tekst preveden, šta radiš?

Klaudija Mlakić Vuković: Prvo pokušam doći do originala, tražim original da usporedim o čemu se radi. Imam kući odličnog poznavatelja engleskog jezika. Moj engleski i nije toliko dobar, pa onda gnjavim ljude oko sebe. Ako ni nas dvoje ne znamo doći do rješenja, vrlo često koristimo internetske rječnike, poput <http://www.eudict.com>. Ali, uglavnom tražim od klijenta original.

Sandra Zlotrg: Nekada tekst jednostavno vrišti da je preveden, da možete osjetiti onu englesku rečenicu ili njemačku rečenicu ispod toga. Da pređemo na ozbiljnije teme. Jedan jezik, četiri jezika, deset jezika, stotinu jezika, a u BiH, možda u Hrvatskoj nije takva situacija, često dobijamo zadatak da jedan isti tekst lektorišemo u tri varijante, na bosanski, hrvatski i srpski. Klaudija, pitanje za tebe, kako se ti sama sa sobom pomiriš i opravdaš sebi da to radiš?

Klaudija Mlakić Vuković: Ja se mirim i dalje s tim, i dalje nisu stvari u mojoj glavi posložene onako kako treba jer smatram da je u pitanju jedan jezik i da takva vrsta korekcije na tekstovima nije potrebna. Prvo, što bi bilo financijski isplativo da to ne radimo, a s druge strane, prva ja to radim. Sebi ja to još, u tom smislu, nisam opravdala. Mislim da su to tri standarda, a jedan jezik. A boljeg objašnjenja nemam.

Sandra Zlotrg: Meni je to uvijek šizofrenija kad radim da moram razmišljati za svaku riječ kako bi se to drugačije moglo reći, pa onda razmišljati koja je varijanta koja norma.

Slavko Sušilović: I ja to osjećam kao prilično šizofrenu situaciju. Ja sam imao možda nešto slično tome. To je baš ova knjiga „Požeški sandžak i osmanska Slavonija“, knjiga koju izdaje Hrvatski institut za povijest, a autorica je jedna sarajevska osmanistkinja koja se kroz duže razdoblje bavila Požeškim sandžakom, poviješću Požeškog sandžaka na temelju dokumenata koji su na osmanskom, staroturskom i nekim drugim jezicima pisani, i onda je dogovor bio da se objedine njezini radovi. Prvi je objavljen, čini mi se, 85., još po zajedničkom pravopisu srpskohrvatskoga jezika, pa su onda objavljavani u nekim razmacima, manje-više pravilnim, sve do tekstova koji su nastali u zadnje dvije-tri godine. Bio je dogovor sa autoricom – i urednik je mene vidio kao nekoga tko će to odlično uraditi, a ja sam stvarno rado pristao na to – da ne diramo njen izvorni jezik, osim u situacijama kao što su npr. nastavci glagola na -irati i na -ovati, prijedlog s i sa i slično. I onda smo krenuli od toga. Onda se pojavio problem ponegdje u leksici, pa smo rekli da ćemo maksimalno poštivati sve to, jedino ako ja nešto mogu razdvojiti. Jer autorica i u ranijim radovima koristi npr. i obitelj i porodica, ali razlikuje ih. Porodica je nešto što je kroz generacije, porodica Sokolovića, porodica ovih ili onih, a obitelj je ono što je trenutno neka obitelj, kao otac, majka, djeca. Gdje se to može razlikovati, ja sam ostavljao poštivajući izvorni jezik. Kako se išlo dalje, dolazilo se do radova koji su već objavljeni i lektorirani u hrvatskoj periodici. Jedan od tih tekstova je objavljen 94./95., u jeku hiperkroatizacije. To je u Hrvatskoj bilo u onom periodu kad se pisalo obveza, sveza, sve one moguće afektacije za koje ste čuli u hrvatskom tad su se koristile. Taj je lektor ili lektorica koji je to radio, pretpostavljam uz znanje autorice, ali ne znam, ne mogu biti siguran, to tako uradio. Tekst vrišti, kao da je pisan u Mariji Bistrici, a ne u Sarajevu. Sad sam ja došao u poziciju da imam tekstove gdje držim nekakav izvorni autoričin jezik koliko je to moguće, i sad bih trebao već lektoriran tekst vraćati u rikverc. Onda sam s urednikom razgovarao ima li to smisla. Ima nas lektora za koje se često može napraviti usporedba s ovim majstorima, pa kad dođu i nešto vide, pitaju: „Koji ti je ovo dunđer radio?“ Učinilo mi se nekolegijalnim već lektoriran tekst vraćati. S druge strane, učinilo mi se nefer prema autorici da u jednoj knjizi koja je prilično ujednačena i drži se blago kroatiziranog, izvornog, umjerenog bosanskog idioma ostavim hiperkroatiziran jezik. Onda smo odlučili da ipak ne diram. Ovo je nešto što je možda nalik ovoj bosanskoj – složili smo se da možemo koristiti tu riječ – šizofreniji, kad ta neka tri gravitacijska centra triju normi vuku nešto na sve strane. U Hrvatskoj toga više nema u toj mjeri, ja mislim da je prošla faza tog napadnog hiperkroatiziranja. I ako nije prošla, bar su se stvorili nekakvi tabori, odnosno časopisi, pa i čitave izdavačke kuće koje vuku jednu liniju, i neki koji se drže elementarne norme, to jest hrvatski jezik, to jest leksika koja ima svoju specifičnost, ali nema onog „divljanja“ i onih afektacija da se sve pretvara, da se nešto ne da, pa su se i autori već razvrstali. Autori koji i žele neki hiperkroatiziran tekst traže takvog izdavača, traže takav časopis. Jedino je to možda bila neka situacija donekle nalik bosanskoj.

Sandra Zlotrg: Da li se u tvom lektorisanom tekstu može naći i obitelj i porodica?

Klaudija Mlakić Vuković: Ovisno o registru, u administrativnim tekstovima ne može, isključivo je obitelj ako je riječ o lekturi na hrvatsku normu. Premda ja još s fakulteta znam, i kolegica koja je studirala pedagogiju mi je objašnjavala da to uopće nisu sinonimi, da porodica ima veze s rodom, odnosno genetikom, a da obitelj ne mora biti rodno povezana, nego ima veze s glagolom obitavati, kad netko skupa obitava na jednom mjestu. Međutim, u tekstovima koji traže određenu normu, to da li je nešto sinonim ili ne, nije bitno. Uvijek se sjetim svog primjera sa mjerodavnošću kad sam tek počela raditi u administraciji. Bila sam prisiljena da svaku nadležnost mijenjam u mjerodavnost, vraćali su mi tekst po 5-6 puta jer mi je ostala riječ nadležnost, a to što rečenica nema predikata, to može proći.

Sandra Zlotrg: Recimo, kada vidim da u tekstu ima i vjerovatno i vjerojatno, meni je to dobar signal da su dvije osobe prevodile. Može da porodica i obitelj ne budu sinonimi, ali vjerovatno i vjerojatno najvjerovatnije ista osoba neće miješati. Govorim o ovome zato što na fakultetu

naučimo da je dosljednost pravilo broj jedan i teško je postaviti granicu dokle ići u toj dosljednosti, da li ćete dosljedno provoditi jednu normu... Gdje tu granicu postaviti?

Klaudija Mlakić Vuković: Uvijek imate tih situacija da ne možete biti dosljedni, prvo zato što ne možete imati u svakoj situaciji sinonime, različiti su autori ako su časopisi u pitanju, i slično. I zašto biste? Ja ne vidim razloga zašto bismo u nekim stvarima bili dosljedni na račun značenja i autorskog jezika.

Slavko Sušilović: Recimo, kod jedne autorice u jednom tekstu sam naišao na oblik „jedna vrst“. Ona piše „to je jedna vrst toga“, a onda kad je riječ u nekom kosom padežu, piše „to je stvar te vrste“. Ovo što Sandra kaže, teško da će jedna osoba koristiti i vrst i vrsta, a ona je to nesvjesno. Vrst je držala kao imenicu i-deklinacije, kao kost, a kad je u kosom padežu, onda bi dodavala vrste. Ja sam to zabilježio, bila je mogućnost komunikacije. Autorica je insistirala da ostane baš tako. Ja ne vidim nijedan razlog da to ostane tako, a s druge strane, nije mi baš ni stalo. Ako sutra netko kaže da to nije dobro lektorirano, pa neka nije. To je ipak vjerojatno afektacija, ne znam kako bih to drukčije objasnio.

Sandra Zlotrg: Ja bih rekla da je to sa vrst moda, a vrsta je onako kako ona zapravo govori.

Slavko Sušilović: I ja sam tako pretpostavio. Ne mogu reći da je nekorektno, ta riječ postoji i mijenja se i po toj deklinaciji, ali teško mi je zamisliti jednog govornika koji u jednom tekstu koristi i jednu i drugu riječ.

Sandra Zlotrg: Nama se neke stvari ovdje podrazumijevaju, ali samo da budemo jasni, u kojim situacijama je opravdano da se norma ne poštuje?

Klaudija Mlakić Vuković: U administrativnom registru isključivo traže da se poštuje norma. U školskom diskursu se ne mora norma u potpunosti poštivati zato što naše školstvo zahtijeva uglavnom od učenika da budu svi književnici i književnice, pa onda mogu ne poštovati norme u određenim situacijama. Isti je slučaj s nekim publicističkim tekstovima, i slično. Kada treba odstupati od norme? Kad imam na jednoj strani značenje, a na drugoj strani normu, ja ću uvijek izabrati značenje.

Sandra Zlotrg: Još jedno ideološko pitanje. Kada je u tekstu riječ o ženi, a titula, zvanje, zanimanje u muškom rodu, da li to sami od sebe ispravite ili pošaljete kao problematičnu stvar, ili nešto treće?

Klaudija Mlakić Vuković: Ja sama ispravljam, ne čekam ničiju dozvolu.

Slavko Sušilović: Ja moram priznati da ne reagiram uvijek na to, osim kada funkcija stoji neposredno uz ime, pa se kaže npr. predsjednik udruženja Sandra Zlotrg, to ispravim, naravno, stavim predsjednica. Ali ako je funkcija bez imena, ako se kaže da je na nekom sastanku bio prisutan predsjednik nekog udruženja, čak i ako se naknadno ispostavi da je riječ o ženi, ako pet rečenica kasnije vidim da je to žena, ne vraćam se na to, u tom kontekstu ostavljam.

Sandra Zlotrg: Ja bih odmah gugalala ko je, je li žena ili muškarac.

Iz publike: Šta sa situacijom kada imate, recimo, Mira Mirić, generalna sekretarka ili generalna sekretarica, šta sa konotacijama, kao šefica ili sekretarica, koja ne označava tu visoku funkciju nego administrativnu pomoćnicu. Znam da je srpski standard sekretarka, ali šta sa hrvatskim i bosanskim standardom?

Sandra Zlotrg: U hrvatskom standardu je generalna tajnica, u srpskom je sekretarka, kao i u bosanskom. Za [priručnik o rodno osjetljivoj upotrebi jezika](#) u Parlamentarnoj skupštini

predložila sam da i u bosanskom standardu bude sekretarka, i profesor Halilović se s tim složio i rekao da će to uvrstiti u naredno izdanje Rječnika bosanskog jezika.

Iz publike: Ako može još jedno pitanje. Na početku si rekla da radiš s prevoditeljicama. Mi imamo stalni problem zato što kada govorimo o prevoditeljskom poslu, govorimo o prevodiocima, a tek kad govorimo o ženama, kažemo prevoditeljice. U istoj rečenici kažemo i prevodilac i prevoditeljica. Slično kao što u bosanskom imamo i Evropa i euro. Često ne znamo kako da se izvučemo iz takve situacije ako želimo da ostanemo dosljedni, jer nam se stalno ispirira mozak dosljednošću.

Sandra Zlotrg: Tu imamo dva pitanja. Prvo je pitanje tvorbe. Prevodi-lac, a prevodi-telj-ica. Ja sam napravila mini anketu među svojim saradnicama, i sve su one rekle da su prevoditeljice, a ne prevodilice. Dakle, to je tako ustaljeno, možemo reći standard i nije nikakav problem što koristimo dva različita sufiksa. Imamo na raspolaganju sve te sufikse i trebamo koristiti onaj koji nam odgovara. Drugo je pitanje zašto se kaže Udruženje prevodilaca kad znamo da je prevodilački posao ženski posao. Kaže se jer smo tako navikli. Ja kad govorim o prevoditeljskom poslu, koristim prevoditeljice baš zato što se tim poslom većinom bave žene.

Klaudija Mlakić Vuković: Moja praksa u školstvu je pokazala da je upotreba ženskih oblika titula, zanimanja itd. samo stvar navike. Stručnjakinja, trenerica, turistica, sve ono što vam čudno zvuči, redovnom upotrebom prevaziđete.

Sandra Zlotrg: Prvo pitanje su sufiksi, koji je karakterističan za koju normu, potom kako nama to zvuči, a treća stvar je ta navika i problem da, recimo, naša ministarstva i institucije imaju sve u muškom rodu i treba se boriti da oni tu nešto promijene. Klaudija i ja samo radile lekturu za Agenciju za predškolsko i osnovno obrazovanje. Radilo se o nekom upitniku za odgajateljice, a pisalo je odgajatelji, iako su na anketu odgovorili jedan ili dva muškarca. Poslale smo im pristojan mejl da predlažemo da pišemo odgajateljice, pošto je većina žena, a da ćemo na početku staviti odgajatelji i odgajateljice da se muškarci ne osjete isključenim, uz napomenu da su izrazi dati u ženskom rodu radi preglednosti i čitljivosti. Oni su se s tim složili i poslije toga smo dobijali nove tekstove od njih i pisalo je odgajateljice / vaspitačice bez problema.

Još jedna tema je lektori kao kreatori norme. Imam problem u razgovoru sa lektoricama i lektorima da oni sebe vide kao osobe koje izvršavaju normu, listaju pravopis i čitaju šta tamo piše, pa onda to primjenjuju. Lektori bi trebali i da stvaraju normu.

Slavko Sušilović: Ja se bojim da je ipak malo preambiciozno očekivati od lektora da stvaraju normu, nije realno. Mi smo tu neki pružni radnici koji tu i tamo zategnu neki šaraf. Ne možemo mi trasirati prugu, makar i htjeli. U svakom lektoru čuči mali urednik za početak, a zatim i mali pravopisac, ali budite realni. Ne treba mistificirati našu ulogu. Lektor može skretati pozornost na to da je smisao teksta nešto gdje mi više radimo. Od ukupnog broja intervencija u tekstu, najmanje je onih vezanih uz normu. Ovisi opet o kakvim se tekstovima radi, ali kad se već radi o nekim stručnim časopisima, nemam ja tu često slučaj da je netko napisao „ne znam“ spojeno, ne znam jesam li to ikad imao. Ima drugih grešaka koje čovjek i ne bi očekivao, tu se slažem, ali nekih elementarnih pravopisnih nema. Ali ima mnogo teksta koji ništa ne znači, koji bi bilo dobro odstraniti. U niskotiražnim časopisima ili knjigama autori se mogu „odgojiti“ da ne gomilaju riječi bezveze, da ne kažu: „Udio zastupljenosti lokalnih trgovaca bio je oko 25 %, što znači da je skoro svaki četvrti trgovac bio lokalni.“ Prvo, udio zastupljenosti. Ili je udio, ili je zastupljenost. Lokalnih trgovaca je oko 25 %, čemu ovo „što znači da je...“, potpuno je suvišno. Ako je 25 % zastupljenost, valjda je čitatelju jasno. Onda kad se izbacila tom autoru skoro cijela ta rečenica, ako on ne trzne... pa vidjet će da je bezveze pola rečenice dodao, nije idiot. Možda je to kreativnost, ali to nije u sferi norme. Normu kreirati bojim se da nećemo. Ima tu malo i

psihologije na toj relaciji autor – lektor. Kad se ona izgradi jednom, to je ipak relativno komforna situacija. U časopisu raditi, pa imati vrijeme da se autoru nešto dobronamjerno sugerira, za dobrobit njegovog teksta prije svega. Možemo reći: „Šta mene briga, nisam ja pogriješio ni u čemu ni ako sve to ostane, to nije stvar lektora“, ali znaju autori cijeliti takav iskren pristup. To je opet stvar psihologije. Susretat ćete se sa svakakvim karakterima među autorima i autoricama. Netko ne voli da mu se upire prstom u nešto. Jedan je autor od mene tražio da mu ja dokažem da se „Večernji list“ mora pisati list malim slovom. On je negdje vidio da je netko citirao „Večernji list“ i da ne bi svaki put pisao cijeli naziv, koristio je kraticu VL, što je uredu, i iz toga je zaključio da treba pisati i list velikim. Kad sam ja to ispravio, tražio je od mene da mu dokažem da to mora malim slovom, da ne može i velikim i malim. Ja sam mu iskopirao dio iz pravopisa i poslao. Onda je on pitao kako može „Glas Koncila“, ne znajući da je Koncil po sebi veliko K, i kako „Novi Vjesnik“. Pa „Novi Vjesnik“ je bio u biti zato što je postojao „Vjesnik“. Kad je „Vjesnik“ prestao izlaziti, „Novi Vjesnik“ nije pokrenut kao novi vjesnik (opća imenica), nego kao novi nekadašnji „Vjesnik“. Kad sam mu to sve napisao, on je pitao može li ipak da nekako ostane. Ja sam rekao da to nije stvar dogovora između mene i njega, to ne možemo dogovarati, to mora tako. Onda je on tražio može li mu ostati hladni rat velikim slovom jer sam ja ispravio u malo. I on je tu bio u pravu. Ja još uvijek mislim da može i jedno drugo, ali da je bolje pisati malim jer je to metafora, to nije stvarno rat. Ako možemo pisati hladni rat velikim slovom, onda možemo pisati velikim slovom i zategnutost odnosa između nekoga. Ali, kad sam malo proguglao i vidio da su neki autori već to koristili s velikim H, naravno da nisam dalje inzistirao na svom viđenju.

Sandra Zlotrg: To jeste jedna stvar koja nije nikad plaćena da dajete besplatne savjete o tome zašto je nešto tako, a nije ovako. Skontala sam da sam napamet naučila pravopis samo zato što nekome tamo moram dokazivati što sam ja nešto promijenila. Tema za kraj: da li su fakulteti dio problema ili rješenja?

Klaudija Mlakić Vuković: Trebali bi biti dio rješenja, ali ja se nisam osjetila spremnom nakon završenog fakulteta za oba posla koja obavljam, pogotovo za posao lektorice.

Sandra Zlotrg: A zašto, kad učimo taj pravopis u osnovnoj školi, srednjoj školi, četiri godine, odnosno pet godina fakulteta?

Klaudija Mlakić Vuković: Zato što su izdvojeni primjeri iz konteksta. Prvi problem u administraciji mi je bio taj što nisam znala što ću sa uređenjem teksta, odnosno gdje trebam pisati malo slovo, gdje veliko, uglavnom neke tehničke stvari za koje nema objašnjenje ni u jednom pravopisu. Naknadno sam pronalazila da, ako se obraćate sa poštovani, poštovana, pa zarez, pa novi red, pišem li veliko ili malo slovo. Vi ste u početku nesigurni u sebe, i onda provedete 2-3 sata tražeći takve stvari. Ja to na fakultetu nisam radila niti me je tko učio kako da to radim. Učila sam pravopisna pravila napamet za ispite, ali ih nisam primjenjivala na tekstovima.

Slavko Sušilović: Svi smo mi ovdje vjerojatno završili nešto na Filozofskom, a da se nikad nismo susreli s lektorskim ili korektorskim znacima, s tako nekim praktičnim pomagalicama, kao da nitko od nas nikad neće biti lektor, kao da ćemo ne znam šta biti svi. Što su lektura i korektura, ja sam saznao tek poslije fakulteta, ne znam kakva su vaša iskustva.

Sandra Zlotrg: Mi smo na fakultetu imali jednu vježbu, koliko se sjećam. Pitanje za dalje razmišljanje je kako bi izgledao kodeks lektorica i lektora, šta bi se trebalo uključiti osim obračuna kartice i cijene. Ja bih još da se zahvalim Almiri i Marijani iz Udruženja prevodilaca što su ovo fino organizirale i Francuskom institutu, koji nas je ugostio. Nadamo se skorom druženju na neku novu temu.

Transkript uredila: Ifeta Palić